

אדוארד דה-בונו

קורט חשיבה

מזכיר מורה

ספר שלישי: אינטראקציה

מכון ברנקו וייס
לטיפוח החשיבה

משרד החינוך, התרבות והספורט
כ"א, תאום ובקרה החשיבה

משרד החינוך, התרבות והספורט
המנהל הפדגוגי
האגף לתוכניות לימודים

CoRT THINKING
Edward de Bono

Published in Hebrew by The Branco Weiss Institute for the Development of Thinking
by arrangement with the McQuaig Group Inc.
Copyright © 1993 by the McQuaig Group Inc.
First Published in 1993

Hebrew Rights © 1998

The Branco Weiss Institute for the Development of Thinking
P.O.Box 648, Jerusalem 91006

Printed in Israel

אין להעתיק, לשכפל, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע
או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
אלקטרוני, אופטי, או מכני (לרבות צילום והקלטה)
ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

תרגום מאנגלית: דליה שרון
עריכה לשונית: אילה ביבר
עיצוב והפקה: דליה שרון
עורך הסדרה: דר' דן שרון
הגהה: הילה בלוס

© 1998
כל הזכויות שמורות
למכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה
ת.ד. 648, ירושלים 91006

לוחות והדפסה: דפוס מאור-ולך בע"מ
נדפס בישראל

התוכן

5	מבוא
6	הערות המחבר
7	קווים לשיעור אופייני
8	כיצד לקיים את השיעורים (הנחיות נלוות לכרטיסי העבודה של קורט חשיבה לתלמיד)
9	בש"ץ
13	ראיות: סוג
17	ראיות: ערך
21	ראיות: מבנה
25	מח"ל
29	להיות צודק 1
32	להיות צודק 2
36	להיות טועה 1
40	להיות טועה 2
44	תוצאה
48	עיקרי ההוראה
55	תבנית שיעור אופייני
55	הזמן
55	הצגה
55	תרגול
56	תוצאה
56	הדגשה

57	קורט חשיבה בבתי הספר
57	יעדים
58	ערך
58	כיצד קורט חשיבה פועל
60	חשיבה ללא קורט חשיבה
62	מה לצפות : תלמידים
63	מה לצפות : מורים
63	קורט חשיבה בבית-הספר
64	מבחנים
68	תוצאות ניסויים
70	ניסוי 1
72	ניסוי 2

מבוא

קורט חשיבה 1 עסק בתפיסה, **קורט חשיבה 2** בארגון, ו**קורט חשיבה 3** עוסק באינטראקציה. במצבי חשיבה רבים מעורבים אנשים אחרים. מצבים כאלה כוללים ויכוחים, דיונים ומשא ומתן. כיצד צריכה להיות החשיבה שלנו במצבים כאלה?

חלק גדול מהתרבות המערבית מבוסס על שיטת העימות. כל אחד מהצדדים מאמץ לעצמו עמדה כלשהי וכל צד יוצא להוכיח שהצד השני טועה. כך מתנהל בדרך כלל דיון. גישת **קורט חשיבה 3** לחשיבה אינטראקטיבית היא גישה שונה. ברוח שאר חלקי תוכנית **קורט חשיבה**, הדגש הוא על חשיבה בונה. מטרת החשיבה היא להשיג מטרה מסוימת — לגרום לכך שמשו יקרה. ניצחון בוויכוח פירושו להשיג מטרה — לגרום לכך שמשו יקרה. חבל לטרוח בהשגת ניצחון בוויכוח רק לצורך ניצחון. הדגש בשיעורי **קורט חשיבה 3** אינו על צבירת נקודות, הוכחת טעויות או נצחונות בוויכוחים; הדגש הוא על כך שמתוך הוויכוח או מתוך המשא ומתן ייצא משהו מועיל.

תשומת לב רבה הוקדשה לחשיבה ביקורתית, כאילו היה זה ההיבט היחיד או החשוב ביותר של החשיבה. דבר זה הוא מסוכן מאוד, שכן הוא מוביל להזנחת היבטים אחרים, בונים יותר, של החשיבה. חשיבה ביקורתית היא מרכיב חשוב בחשיבה — אולם רק אחד מתוך כמה. במרכיב זה של החשיבה מתמקדים שיעורי **קורט חשיבה 3**. באופן טבעי, למרכיב זה תפקיד חשוב גם בחלקי **קורט חשיבה** האחרים. לדוגמה, בחינת ההשלכות של פעולה (ראו תו"ת, בקורט חשיבה 1) מהווה באופן אוטומטי הערכה של הפעולה המוצעת.

אדם החושב במצב אינטראקטיבי חייב לדעת ולהכיר את המתרחש. הוא חייב להיות מודע לטכניקות שמשתמשים בהן כאשר אנשים צודקים וכאשר הם טועים. אין הכוונה רק לכך שהחושב יהיה מסוגל להשתמש בטכניקות אלה, אלא שהחושב יוכל לזהות טכניקות אלה כאשר אנשים אחרים משתמשים בהן, או כאשר הן מתפרצות אל תוך מחשבתו הוא.

כרגיל, מטרת השיעור צריכה להיות ברורה מאוד למורה. חיוני שכל שיעור יתמקד בקפדנות במטרת אותו שיעור. אם הדבר אינו נעשה, כל השיעורים הופכים לשיעורים כלליים על חשיבה, והתלמידים מתחילים להשתעמם ולהתבלבל.

בשל האופי האינטראקטיבי של החשיבה הנלמדת בקורט חשיבה 3, המורה יכול לעשות שימוש במשחק תפקידים על מנת לייצר את האינטראקציה. גיוונים כאלה עשויים להפחין עניין בשיעורים. כשהמטרה של כל שיעור ברורה לחלוטין ותשומת הלב ממוקדת בתהליך החשיבה שבו משתמשים באותו רגע, על המורה לנסות להכניס גיוון ועניין רבים ככל האפשר. אם פעילות כלשהי נראית קשה מדי, או נדמה שאינה מצליחה, על המורה לוותר ולעבור לפעילות אחרת. אם דרך הסבר אחת לנושא השיעור אינה מצליחה, המורה צריך לנסות דרך אחרת. יש להימנע מטיעונים פילוסופיים מסובכים.

אחת ממטרות **קורט חשיבה 3** היא לגרום לתלמידים להבין בדיוק את המתרחש במהלך הוויכוח. עליהם להיות מסוגלים לצאת מתוך המצב שבו הם נתונים ולהתייחס אליו באופן אובייקטיבי, ולא להיתפס בהלך רוח של "אני צודק, אתה טועה". יש לעודד תלמידים לקלוט ולתפוס את המתרחש בוויכוח, בדיוק כפי שעודדו אותם בשיעורים אחרים של **קורט חשיבה** לקלוט ולתפוס מצב.

יש מורים הסוברים ששיעורי **קורט חשיבה 3** קשים יותר מאשר חלקים אחרים של **קורט חשיבה**. ואילו מורים אחרים אינם רואים כל קושי בשיעורים אלה. נראה שההבדלים נובעים מכך שמורים הנמצאים בקבוצה הראשונה נוטים לסבך יתר על המידה את השיעורים ולחפש הבחנות פילוסופיות. מורים אחרים נוקטים גישה מעשית יותר ומסכימים שיש תועלת במסגרות עבודה מעשיות. לאורך שיעורי **קורט חשיבה** מוטב להביא דוגמאות ברורות מאשר לעסוק בתחום המעורפל של הגבולות. יעיל יותר להבהיר לחלוטין את מרכז הנושא שבו עוסקים, מאשר לנסות לסלק את כל אי הבהירויות וריבוי המשמעויות מן ההיקף. מותר בהחלט שמורה יאמר על שטח "אפור" בעת הדיון: "ניתן להתייחס לכך כאל דוגמה של א', אולם, ניתן גם להתייחס לכך, באותה מידה, כאל דוגמה של ב'".

במהלך שיעורי קורט חשיבה על המורה לחזור ולהזכיר לעצמו: מה אני מנסה להראות בשיעור זה? איזה היבט של החשיבה אני מנסה להבהיר?

הוראת חשיבה אינה דבר קשה, אולם, כמו רכיבה על אופניים, היא עשויה להיות מוזרה בתחילה. מוזר לנסות לשמור על תשומת לב ממוקדת בתהליכים, כאשר הנטייה הטבעית היא להתייחס לתוכן.

קורט חשיבה 3: אינטראקציה, הוא, כמובן, חלק מתוכנית קורט חשיבה כולה, הכוללת שישה חלקים.

אדוארד ז'ה בונו

הערת המחבר

ניסיון של שנים רבות בעבודה עם חומרים אלה לימד אותי שמורים נוטים להשתמש בהנחיות למורה בשתי דרכים שונות: הדרך הראשונה — כמדריך לשיעורים מסוימים; הדרך השנייה — כמבוא לנושא לימוד החשיבה באופן כללי וכמבוא לשיטה המסוימת הנמצאת בשימוש כאן. אם אפשר, רצוי שהמורה יקרא את הפרקים "עיקרי ההוראה" (עמ' 48) ו"תבנית שיעור אופייני" (עמ' 55) לפני שהוא מתחיל בשיעור. מכל מקום, לאחר שחומר הרקע נקרא, הוא הופך להיות משני להנחיות המעשיות המופיעות לפני כל שיעור ושיעור. זו הסיבה לכך שהפרקים "עיקרי ההוראה" ו"תבנית שיעור אופייני" מופיעים לאחר ההנחיות לשיעורים.

כסיוע נוסף להוראת השיעורים, המורים מופנים לפרק "קווים לשיעור אופייני" (עמ' 7), המציג ראשי פרקים לדרך הוראת השיעור.

קווים לשיעור אופייני

1

אל תזכירו את נושא השיעור. פתחו בסיפור או בתרגיל הממחיש את היבט החשיבה שהוא נושא השיעור.

2

הציגו את הכלי או את נושא השיעור והסבירו בפשטות מה תפקידו. תוכלו להיעזר בהקדמה שבכרטיס העבודה של התלמיד.

3

בצעו דוגמה שלמה באמצעות הצבת משימה בפני התלמידים ובקשת תגובותיהם. חזרו שוב ושוב, ככל שתוכלו, על שם הכלי או הנושא. וודאו שהוא, אכן, נתפס ככלי.

4

חלקו את הכיתה לקבוצות בנות 4, 5 או 6 תלמידים. בחרו בתרגיל מתוך כרטיס העבודה לתלמיד. הקציבו כשלוש דקות לביצוע התרגיל.

5

קבלו משוב מהקבוצות — אפשר לעשות זאת על-ידי קבלת הצעה אחת מכל קבוצה.

6

חזרו על החשיבה עם תרגיל אחר. תרגלו את שאר התרגילים באותו האופן.

7

הותירו מעט זמן בסופו של השיעור לדיון בנושא השיעור.

כיצד לקיים את השיעורים

בעמודים הבאים מוצגות סדרות של הנחיות לשיעורים השונים. ההנחיות תלויות את כרטיסי העבודה של התלמידים בקורט חשיבה. מעשית, על המורה לעבור על הנחיות אלה לפני השיעור, ולסמן את התרגילים שבהם הוא[#] עומד להשתמש. במהלך השיעור עצמו, המורה ישתמש בהנחיות לשיעור, וזאת במקביל לשימוש בכרטיסי העבודה. צילום מוקטן של כרטיסי העבודה מופיע בחוברת זו לצד ההנחיות לשיעור.

הערה בקשר לכוכבית *

התרגילים המופיעים בשיעורי קורט חשיבה תוכנו בקפידה כך שיוכלו לשרת חתך רחב של קבוצות גיל ושל יכולות. באופן טבעי, יש לדרוש מהתלמיד המוכשר רמה גבוהה יותר של חשיבה, גם כאשר מדובר בתרגיל זהה. חלק מהתרגילים מסומנים בכוכבית * . הדבר בא לציין שתרגילים אלה מתאימים לתלמידים בוגרים יותר. אין זה אומר שאין להשתמש בהם גם לגבי תלמידים צעירים, בתנאי שהמורה ישתמש לפני כן בתרגילים האחרים. באותה הדרך, תרגילים שאינם מסומנים בכוכבית יכולים לשמש גם תלמידים בוגרים ומוכשרים. כפי שכבר צוין, המורים מוזמנים לשנות, לאלתר ולהתאים את התרגילים לתנאים המקומיים או לאירועים אקטואליים המופיעים בחדשות.

לפרטים מלאים פנו לפרקים "עיקרי ההוראה" (עמ' 48) ו"תבנית שיעור אופייני" (עמ' 55). כמו כן קראו את ההנחיות לכל שיעור.

כדי למנוע סרבול, אנו משתמשים בלשון זכר. הכוונה היא לשני המינים כאחד - T.ש